

Irodalmi fogalomtár

9-11. évf.

1. **alliteráció:** alakzat, egymás után következő szavak kezdőhangjának megegyezése, pl.

S nyögte Mátyás bús hadát

Bécsnek büszke vára.

2. **anakronizmus:** időbeli ellentmondás, kortévesztés, korhoz nem illő dolgok szerepeltetése az alkotásban; lehet a mű hibája, de lehet szándékolt is, pl. Mikszáth Kálmán: Beszterce ostroma című regényében Pongrácz István.

3. **analitikus dráma:** elemző dráma, olyan drámatípus, amelyben a drámai dialógusokból tárul fel a múlt, a drámai mű kezdetekor már minden megtörtént. Az előzmények elemzése meghatározza a jelenbeli történéseket. Pl. Szophoklész: Oidipusz király, Ibsen: A vadkacsa.

4. **anekdota:** epikai műfaj, rövid, csattanós, tréfás, humoros történet, amely többnyire közismert személyeket vagy történelmi eseményeket jellemez mulatságosan, pl. Mikszáth Kálmán regényei, novellái.

5. **apokalipszis:** „kinyilvánítás, végítélet”, az ókori héber és az ókeresztény irodalom műfaja. A végidők eljövételéről szól, az utolsó ítéletről és az odavezető útról. Pl. János Jelenések könyve.

Apokaliptikus kép: a világ végének szimbolikus nyelven történő megjelenítése, pl. Ady Endre: Emlékezés egy nyár-éjszakára

6. **apokrif:** „elrejtett, el nem fogadott”, a kanonizáció során a Bibliába fel nem vett iratok, az egyház által nem hitelesített, nem kanonizált írás, pl. Júdás evangéliuma

7. **archaizálás:** stilisztikai jellegzetesség, valamely régebbi kor megidézése a régies nyelvhasználat, illetve stilisztikai eszközök (műfaj, ritmus, rímelés) segítségével, Ady Endre: Krónikás ének 1918-ból

8. **ars poetica:** „költői mesterség, hitvallás”, antik eredetű lírai műfaj, amely vagy a költészetre vonatkozó szabályokat foglalja össze, vagy a költő, költészet társadalmi szerepével, feladatával foglalkozik, pl. Horatius: Ars poetica, Petőfi Sándor: A XIX. század költői

9. **aurea mediocritas:** „Arany középút”, „arany középszer” jelentéssel bíró horatiusi életelv, szélsőségektől mentes életfelfogás, életmód, a magyar irodalomban például Berzsenyi Dánielre és Babits Mihályra hatott

10. **ballada:**
 - „népköltészeti eredetű” epika műfaj, amely a romantika korától vált kedveltté az európai költészetben, a három műnem határán áll: „tragédia dalban elbeszélve” (Greguss Ágost); jellemző rá a tragikus végkifejlet, a kihagyásos szerkesztésmód (balladai homály), a lélektaniség és a párbeszédes jelleg, pl. Arany János: Ágnes asszony
 - Villonra jellemző versforma, amely három nyolcsoros, refrénnel végződő versszakból és egy ajánlásból áll, amely megismétli vagy variálja a refrént

11. **belső monológ:** az irodalmi szereplő E/1. személyű, jelen idejű magánbeszéde, amelynek folyamán az olvasó képet kap annak lelki- és tudatvilágáról
12. **carpe diem:** „ragadd meg a napot”; Horatiustól származó szállóige, amely szerint ki kell használni az adott pillanat lehetőségeit, élj a mában, találd meg a szépséget, az örömet az adott pillanatban!
13. **couleur locale:** „helyi szín”, a francia romantikusok által meghonosított művészeti terminus, a műben ábrázolt korra és társadalmi-földrajzi környezetre sajátosan jellemző motívumok összessége
14. **dal:** lírai műfaj, egyetlen érzelmet fejez ki, jellemzője a rövid terjedelem, az egyszerű szerkezet, a zenei elemek használata (gyakori benne a visszatérő, refrénszerű sor, ritmusos, rímes, könnyen énekelhető), műfaji változatai: helyzetdal, bordal, panaszdal, virágének stb., pl. Petőfi Sándor: Befordultam a konyhára, József Attila: Rejtelmek
15. **deizmus:** vallási felfogás, mely szerint miután Isten megteremtette a világot, az saját törvényei szerint működik, „a gép forog, az alkotó pihen” (Madách Imre: Az ember tragédiája)
16. **disztichon:** időmértékes versforma, egy hexameterből és egy pentameterből álló sorpár, pl. az epigrammák versformája

17. **dráma:** a három műnem egyike, konfliktust, viszonyváltozást megjelenítő, párbeszédes formájú, színpadra szánt alkotás, pl. Rómeó és Júlia, Bánk bán

18. **drámai költemény / emberiségdráma / emberiségköltemény / világdráma:** a romantika időszakában keletkező drámai műfaj, hőse az emberiséget képviseli, jellemzője a gondolatiság, a filozofikus jelleg - a lét legalapvetőbb kérdéseit (mi az élet értelme, van-e szabad akarat?, stb.) tárgyalja gyakran lírai formában, pl. Goethe: Faust, Madách Imre: Az ember tragédiája

19. **drámaiatlan dráma:** drámatípus, Csehov teremtette drámafajta, amely nélkülözi, illetve látszólag nélkülözi annak hagyományos eszközeit (pl.: cselekmény, konfliktus), pl. Csehov: Sirály

20. **ekloga:** ókori görög-latin eredetű műfaj, kezdetben párbeszédes pásztorköltemény; a magyar irodalomban Radnóti Miklós írt eklogákat

21. **elbeszélő költemény:** a romantika időszakában keletkezett epikai műfaj, jellemzője a verses forma, a lírára jellemző költői eszközök gyakorisága, pl. Petőfi Sándor: János vitéz, Arany János: Toldi

22. **elbeszélői nézőpont:** azt fejezi ki, hogy mit lát, mit tud az elbeszélő; a fokkalizációval, az elbeszélő nézőpontjával, jellegével határozzuk meg:
 - a. belső fokkalizáció: a beszélő nézőpontja egy szereplő perspektívájával azonosítható;
 - b. külső fokkalizáció: a beszélő kívülről látja az eseményeket;
 - c. zéró fokkalizáció: a mindentudó elbeszélő nézőpontja

23. **elbeszélés időszerkezete:** az elbeszélés időrendjére vonatkozik, a két leggyakoribb fajtája a:

- a. lineáris: olyan történetmondás, amely kronologikus sorrendben, az időbeli egymásra következés szerint ismerteti az eseményeket,
- b. retrospektív: visszatekintő jellegű

24. **elégia:** lírai műfaj, az ókori görög irodalomban minden disztichonban írt hosszabb költemény neve, később bánatot, fájdalmat kifejező, a vágyott és a való világ ellentétére, értékszembesítésre épülő vers, amelyben a lírai én magatartását a rezignáltság és a beletörődés jellemzi, pl. Petőfi Sándor: Szeptember végén

25. **elégiko-óda:** az elégia (értékszembesítés, rezignáltság és beletörődés) és az óda műfaji jegyeit (emelkedett, ünnepélyes hangvétel, megszólítás) ötvöző verstípus, Csokonai Vitéz Mihály: A Reményhez, Arany János: Letészem a lantot

26. **életkép:** rövidebb verses vagy prózai műfaj; a mindennapi élet jellemző alakját, helyzetét, rendre ismétlődő eseményét örökíti meg, egy-két vonást emelve ki; a romantika kedvelt műfaja, pl. Petőfi Sándor: Négyökrös szekér, Arany János: Családi kör

27. **empirizmus:** „tapasztalat”, a felvilágosodás egyik ismeretelméleti irányzata a XVII. században, amely szerint minden megismerés egyedüli alapja a tapasztalat, az ismeretekre csak tapasztalataink segítségével tehetünk szert, a tudomány a megfigyeléseken, illetve a kísérleteken alapszik. Képviselője Francis Bacon, John Locke

28. **enjambement:** ‘átlépés, áthajlás’; alakzat, a soráthajlás jelensége, amikor az egyik verssorban kezdődő mondat a következő sorban vagy sorokban folytatódik, pl.

A múltkor Mikkamakkával

Fát vágni mentünk az erdőre...

29. **epigramma:** „sírfelirat”, lírai műfaj, az ókorban minden disztichonban írt vers; később rövid, tömör, két szerkezeti egységből álló, csattanóra épülő, tanító szándékú műfaj, amelynek versformája a leggyakrabban a disztichon, pl. a spártai hősök sírfelirata, Kölcsey Ferenc: Huszt

30. **epikus és drámai művek szerkezeti részei:**

- a. **expoziáció:** alaphelyzet bemutatása (helyszín, idő, szereplők bemutatása)
- b. **bonyodalom:** az alaphelyzet megváltozása, konfliktus
- c. **kibontakozás:** kalandok, próbatételek sorozata a főhős életében
- d. **tetőpont:** a történet legizgalmasabb része, fordulópont
- e. **megoldás:** befejezés, lezárás, a következmények számbavétele

31. **eposz:** „hősköltemény”, kötött versformájú nagyepikai műfaj; amelynek főszereplője hérosz, félisten – származásából fakadó különös képességei révén egy közösség életét meghatározó tettet hajt végre, vagy eszményként szolgál.

- a. **Jellemző jegyei az eposzi kellékek:**

- i. *invokáció:* segélykérés;
- ii. *propozíció:* tárgymegjelölés;
- iii. *in medias res:* a dolgok közepébe vágó kezdés;
- iv. *enumeráció:* seregszemle;
- v. *epitheton ornans:* állandó jelző;

- vi. csodás elem,
- vii. deus ex machina: isteni közbeavatkozás,
- viii. hexameteres versforma

- 32. **evangélium:** 'örömhír'; a Jézus élettörténetét, tanítását és beszédeit tartalmazó négy újszövetségi könyv neve; szerzőik: Máté, Márk, Lukács és János
- 33. **figura etymologica:** alakzat, tőismétlés, az azonos tövű szavak ismétlődésén alapuló alakzat, pl. „világnak világa”
- 34. **gondolati költemény, líra:** a kifejezést azokra a lírai művekre értjük, amelyekben elsősorban nem az érzelmek, a hangulat a domináns, hanem a filozófiai tartalom, a gondolatiság a meghatározó, pl. Kosztolányi Dezső: Hajnali részegség
- 35. **groteszk:** a komikum egyik fajtája, amely szélsőségesen össze nem illő elemek bizarr társítására épül, nevetséges és borzongató hatást kelt egyszerre, pl. Gogol: A köpönyeg, Örkény István: Tóték
- 36. **haláltánc:** késő középkori eredetű allegorikus műfaj, amely az irodalom mellett a képzőművészetben, a zenében és a színjátszásban is megjelent, központi motívuma a tánc, amelyik az életet szimbolizálja, míg a csontváz a halált, aki táncba viszi, sírba kényszeríti az embereket pozíciótól és vagyontól függetlenül, célja, hogy figyelmeztesse az élőket a halál közelségére, pl. Villon: Haláltánc-ballada, Arany János: Hídavatás
- 37. **hangulatlíra:** a kifejezést azokra a lírai művekre használjuk, amelyek a fogalmi-gondolati jelleget háttérbe szorítva, elsősorban a nyelv

zeneiségét kihasználva, hangulatokat, benyomásokat keltenek a befogadóban, Vajda János: Húsz év múlva, Juhász Gyula: Tiszai csönd

38. **hármás egység:** az antik görög tragédiákra jellemző dramaturgiai követelmény – a hely, idő és cselekmény egysége (egy térben, rövid idő, 24 vagy 36 óra alatt, egy szálon futó cselekmény); az antik és a klasszicista drámák jellemzője, pl. Szophoklész: Antigoné, Moliere: Tartuffe
39. **himnusz:** antik eredetű lírai műfaj, az óda egyik fajtája, jellemzője, hogy vallásos jellegű, Istent vagy az isteni hatalmakat dicsőítő, hozzájuk segítségért fohászkodó, imaszerű ének, három szerkezeti egységre tagolódik: kérés, indoklás, a kérés megerősítése, Szent Ferenc: Naphimnusz, Kölcsey Ferenc: Himnusz
40. **hiperbola:** „túlzás”, retorikai szó- és gondolatalakzat, illetve általános stíluseljárás, amelyre a beszélő erősebb jelentésű, érzelmileg telített szó- és mondathasználat a jellemző
41. **humanizmus:** filozófia, világnézet, művelődési áramlat a XVI–XVII. századi Európában. Lényege az emberközpontúság, amely szakítást jelentett a középkori istenközpontú világnézettel, de nem jelentette Isten létezésének tagadását. A humanista művészek és tudósok fontosnak tartották az egyén szabadságát, a szabad vizsgálódást és a kritikai szemléletet. A humanizmus felfedezte az antik görög és római kultúrát, és meghatározta a reneszánsz korstílust.
42. **idő- és értékszembesítő vers:** verstípus, általában a számvetés típusú versekhez kapcsolódik, amikor a lírai én értékeli saját vagy a közössége helyzetét, az egyes idősíkokhoz különböző értékeket kapcsol, s általában

az értékek fogyatkozását mutatja be, legtöbbször az értéktelített múlt kerül szembe az értékvesztett jelenrel, tehát egy értéktelített és egy értékvesztett állapotot állít szembe egymással a vers, pl. Csokonai: A Reményhez, Arany János: Letésem a lantot

43. **időmértékes verselés:** az antik irodalomban kialakult verselés, a rövid és hosszú szótagok szabályos váltakozásából képződő versritmus, egységei: a versláb, sorok, strófák
44. **impresszionizmus:** „benyomás, hangulat”, a XIX. század második felében jelentkező stílusirányzat a festészetben, zenében és az irodalomban, melynek célja a benyomások hangulatok rögzítése; az irodalmi impresszionizmus jellemzője az atmoszféra teremtés, a nominális stílus, a jelzős szerkezetek, a szinesztéziás képek, a színek, a zeneiség, pl. Ady Endre: Párisba beszökött az ősz, Babits Mihály: Messze..., messze
45. **intertextualitás:** „szövegköztiség, a szövegek párbeszéde”, olyan irodalmi eljárás, melynek során különböző szövegek közötti kapcsolat létrejön egy, az eredeti szövegre történő utalással vagy az eredeti szövegből kiragadott idézettel történik, amely az új szövegkörnyezetben új jelentést kap, így célja a szöveg jelentésének a bővítése, illetve reflektálás a korábbi szövegre. Fajtái az alluzió – utalás, célzás-, evokáció – előhívás, felidézés, pl. Arany János: Magányban

„Az nem lehet, hogy milliók fohásza

Örökké visszamálljon rólad, ég!

46.**irónia:** humorfajta, a gúnynál elnézőbb stilisztikai eszköz, dicséretbe burkolja a negatív vélekedést oly módon, hogy a szövegösszefüggés utal a fordított jelentésre, pl. József Attila: Születésnapomra

*„Harminckét évem elszelelt
s még havi kétszáz sose telt.
Az ám,
Hazám!*

47. **kánon:** „mérték, mérce”, eredetileg az egyházak által hitelesnek, Istentől sugalmazottnak elfogadott bibliai könyvek összessége. Hétköznapi értelemben válogatás, minősítés, pl. irodalmi kánon.

48. **katarzis:** „megrendültség, megtisztulás”, Arisztotelész használta először a kifejezést, a tragédia, tágabb értelemben a művészeti alkotások befogadóra hatást gyakorol: valamiféle erkölcsi felemelkedést, megtisztulást vált ki a nézőből

49. **képvers:** olyan vers, amelyben a betűk, szavak, sorok vagy nagyobb szakaszok elrendezése egy kép alakját öltik, ezzel is gazdagítva a jelentést, pl. Apollinaire: A megsebzett galamb és a szökőkút

50. **komédia:** drámai műfaj, uralkodó esztétikai minősége a komikum, jellemzője, hogy a darab főszereplője kisszerű, hibákkal teli, s a történet happy end-re végződik, pl. Moliere: Tartuffe

51. **korstílus:** egy korszak művészetének egészére általánosan jellemző stílusjelenségek összefoglaló megjelölése; korstílusnak tekinthető az antikvitás, a középkor, a reneszánsz, a barokk, a klasszicizmus és a romantika

52. **legenda:** „olvasandó”, vallási tárgyú kisépikai műfaj; általában egy vallási szempontból fontos személy, szent, mártír, pap, vallásalapító életéről szól. Eredetileg a szentté avatásra készült élettörténet, amely később a szerzetesek, apácák olvasmányául szolgált. Fő eleme a csodatételek és a szent erényeinek felsorolása, ezáltal a legfontosabb erkölcsi tanítások, példák bemutatása, pl. Szent László, Szent Erzsébet legendái
53. **létösszegző vers:** lírai verstípus, amely a művész saját személyiségfejlődésének értelmezésére és értékelésére tesz kísérletet; együtt jár a múlt és a jelen összehasonlításával, az időszenbesítéssel, nemegyszer az önmegszólítással, pl. Arany János: Epilógus
54. **messianizmus:** egy alkotó, irodalmi karakter vagy nép abbéli elhivatottságtudata, hogy Jézushoz hasonlóan egy jobb kor eljöveteleért, megváltásáért cselekszik és hoz áldozatot, pl. Petőfi Sándor
55. **metafora:** névátvitelt jelent, hasonlóságon alapuló szókép, amely két fogalom között a névátvitel külső és belső tulajdonságon, hangulati egyezésen alapul; a teljes metafora szerkezete három összetevőből: egy azonosítottból és egy azonosítóból, és a kettőt összekötő közös jegyből áll.; pl. „A lelkem ódon, babonás vár” (Ady Endre)
56. **metonimía:** „névcseré”, térbeli, időbeli, anyagbeli érintkezésen vagy ok-okozati kapcsolaton alapuló szókép, pl. „Hollywood újabb szenzációs alkotása” (= az amerikai filmipar újabb szenzációs alkotása).

A metonímia egyik származéka a **szinekdoché**, amely a rész-egész viszonyon alapszik, pl. négy éhes szájat kell etetnem (= négy éhes gyereket kell eltartanom)

57. **mítosz:** „történet”, a kultúra ősi, szájhagyomány útján terjedő történetei, melynek célja a világ jelenségeinek magyarázata, hősei emberek, emberfeletti lények, istenek és félistenek, több fajtája van, pl. teremtmémítosz, eredetmémítosz, pusztulásmémítosz
mitológia: egy kultúra vagy vallás mítoszainak összessége, illetve a mítoszokkal foglalkozó tudomány
58. **negatív festés:** olyan költői eszköz, amely az értékhiányos állapot kifejtésére szolgál, a pozitívként lefestett táj hiányáról szól; az értékszembesítő versek jellegzetessége, pl. Berzsenyi Dániel: Közelítő tél
59. **neologizmus:** nyelvi újítás: korábban nem létező új szó, nyelvi forma vagy nyelvtani sajátosság, ellentéte az archaizmus
60. **népiesség:** a romantika idején kialakult mozgalom, stílus, célja a népi-nemzeti kultúra ápolása, folytatása, a népköltészet alkotásainak, szemléletmódjának, stílusjegyeinek meghonosítása a műköltészetben, pl. Petőfi Sándor
61. **nominális és verbális stílus:** egy szövegekben használt szavak szófajának arányától függően kétféle stílust különítünk el: a verbális stílusra az igék átlagosnál gyakoribb használata jellemző, amely a mozgalmasság érzetét kelti; míg a főnevek és melléknevek túlsúlyával jellemezhető nominális stílus főleg leíró szövegekben jelenik meg.

62. **novella:** „újdonság”, rövid terjedelmű kisépikai műfaj, melynek kevés helyszíne és szereplője van, cselekménye egy szálon fut, egy sorsfordító eseményt mond el, és rendszerint csattanóval zárul, típusai a lélektani, szociografikus, anekdotikus novella, parabola, pl. Móricz Zsigmond: Hét krajcár
63. **óda:** lírai műfaj, fenséges tárgyról emelkedett stílusban írt költemény, fajtája a közösségi óda, szózat, himnusz, rapszódia, pl. Berzsenyi Dániel: Magyarokhoz II.
64. **oximoron:** olyan alakzat, amely látszólag ellentétes értelmű jelzöt és jelzett szót kapcsol össze, pl.: édes kín
65. **önmegszólító vers:** a gondolati költészetnek egy sajátos verstípusa, amelyben a lírai én egyes szám második személyű címzettje önmaga; általában az összegzés igényével fellépő, válságélményt, de az azon való felülemelkedés vágyát is megszólaltató alkotás, pl. Arany János: Mindvégig
66. **pacifizmus:** az erőszak, a háború ellenzése, békepártiság, pl. Ady Endre
67. **panteizmus:** a felvilágosodás időszakában kialakult vallási felfogás, mely azonosítja Istent és a világot, a természetet, tanítása szerint Isten a világ minden elemében, minden részében jelen van
68. **parabola, példázat:** „példa, példázat, példabeszéd”; tanító jellegű epikai műfaj, amely valamely vallási, erkölcsi, filozófiai igazságra kíván

rávilágítani egy önmagán túlmutató, allegorikus, kettős (szó szerinti és átvitt) jelentésű történet segítségével, Jézus példabeszédei, Kafka: Átváltozás

69. **paradoxon:** magasabb szinten feloldható látszólagos ellentmondást magába foglaló alakzat, pl.: „Szerte nézett, s nem lelé honját a hazában”
70. **parafrázis:** átdolgozás, átfogalmazás; egy irodalmi mű tartalmilag hű átírása az értelmezés, a népszerűsítés szándékával, vagy valamilyen művészi hatás elérése céljából, pl. Babits Mihály: Jónás könyve
71. **paródia:** ellendal, eltorzított dal; valamely jól ismert mű, műfaj, stílus vagy alkotói jellemvonás gunyoros, komikus hatású utánzása, amely az eredeti mű stílusát megfosztja ahhoz méltó tartalomtól, és szélsőségesen felnagyítja
72. **polgári dráma:** polgári környezetben játszódó, a polgárság életproblémáit témául választó dráma pl. Ibsen: A vadkacsa
73. **próféta:** az Ószövetség jellegzetes alakja, Isten üzenetének tolmácsolója; a Biblia híres prófétái például Izajás (Ézsaiás), Ezékiel, Dániel, Jónás vagy Illés
74. **prológus:** a dráma bevezető része, amely összefoglalja az események hátterét, ismerteti a legfontosabb tudnivalókat, a történetek előzményeit, a mű alap gondolatát, pl. Shakespeare drámáiban

75. **racionalizmus:** „ész, ésszerű”, a felvilágosodás egyik ismeretelméleti irányzata a XVII. században, amely az ésszerű (racionális) megismerést állítja a középpontba. Ismeretelméletileg ez, szemben az empirizmussal, annyit jelent, hogy ismereteink forrása nem a tapasztalat, hanem a gondolkodás (Descartes).

76. **realizmus:** ábrázolási mód, amely stílustól függetlenül bármely korszakban megjelenhet. Művészeti irányzatként a XIX. sz. második harmadában lépett fel a romantika ellenhatásaként. Jellemzője, hogy a realista művészek a valóságot torzításmentesen próbálják megragadni, az egyedi vonások helyett a tipikust, az általánost kívánják megragadni, a társadalmi problematika, az ok-okozati felépítés, a lélektaniség és a tárgyilagos elbeszélői hang. A világirodalomban fő képviselői Stendhal, Balzac, Gogol, Dosztojevszkij, Tolsztoj és Csehov; Mikszáth, Móricz.

A realizmus változata a **naturalizmus**, az irányzat szerint az ember a környezete és az öröklődés által meghatározott biológiai lény. Előszeretettel ábrázolta a társadalom deklasszáltjainak (bűnözők, prostituáltak) világát, fő témája a nyomor, az ösztöniség, a szexualitás, a betegség és a halál.

77. **refrén:** alakzat, az ismétlés egyik fajtája, a versnek egységenként visszatérő része, helye a legtöbbször a strófa vége, de kezdheti is a szakaszt, pl. Arany János: Ágnes asszony

78. **regény:** nagyepikai műfaj, formája próza, cselekménye rendszerint szerteágazó, több helyszínen játszódik, hosszabb időszakot ölel fel, fő- és mellékszereplőket is felvonultat. Számos változata ismert: utaztató,

történelmi, tézis- vagy fejlődésregény, krimi, kalandregény, sci-fi, stb.,
pl. Jókai Mór: Az arany ember

79. **rezonőr:** „szócső”, drámai fogalom, rendszerint a cselekményen kívül álló elmélkedő szereplő, aki a cselekmény mozzanatait magyarázva, közvetlenül mondja ki az író véleményét, pl. Moliere: Tartuffe (Cleante)
80. **spleen:** „világfájdalom”, Byron nyomán ismertté vált életérzés a romantika időszakában, bágyadt közöny, életuntság, világmegvetés és életundor jellemzi, pl. Puskin: Anyegin
81. **stílusirányzat:** a korstílusnál szűkebb fogalom, egy vagy több művészeti ágra terjed ki, melynek alkotóit elsősorban stílusjegyeik kötik össze, pl. rokokó, szentimentalizmus, szecesszió, szimbolizmus, impresszionizmus, realizmus, naturalizmus
82. **szabadvers:** a szabadvers olyan költemény, amelynek írásképe versszerűen tördelt, de nem versritmussal, hanem prózaritmussal rendelkezik, esetleg minden ritmust mellőző rímtelen próza. A ritmikai és más zenei elemeket keverten és kötetlenül alkalmazza, gyakran megtartja a gondolatritmust, pl. Kassák Lajos: Mesteremberek
83. **szecesszió:** „kivonulás”, mintegy kivonulás a társadalmi konvenciók és a művészeti elvárások közül, a XIX. század második felében jelentkező stílusirányzat az irodalomban, a képző- és az iparművészetben,. Jellegetessége a halál és az erotika összekapcsolása, a díszítettség, az indás növényi ornamentika, pl. Ady Endre, Klimt: A csók

84. **szimbolizmus:** „jelkép” szóból származik, irodalomra, festészetre és zenére jellemző stílusirányzat a XIX. század második felében. Az elnevezés a művek gyakori szóképéről, a szimbólumokról kapta. Jellemzője, hogy többértelmű jelképeket használ, amelyeket a természetfeletti vagy a tudatalatti világ megjelenítéseként értelmezték; a művészet öncélúságát, önmagáért-valóságát hirdették („Művészet a művészetért.”). Pl. Baudelaire, Rimbaud, Ady Endre
85. **szimultán verselés:** jellemzője, hogy az ütemhangsúlyos és az időmértékes verselés egyszerre érvényesülés ugyanabban a versben, pl. Csokonai Vitéz Mihály: A Reményhez
86. **szinesztézia:** hangulati egyezésen alapuló szókép, amelyben a különböző érzéki hatások együttesen jelennek meg, pl.: „sűrű csönd”
87. **szociográfia:** egy-egy társadalmi réteget, települést vagy tájegységet bemutató, tudományos igénnyel írt epikus mű, pl. Illyés Gyula: Puszták népe
88. **szonettforma:** a reneszánsz korában népszerűvé vált versforma, amely 14 sorból áll, általában két 4 soros és két 3 soros versszakra tagolódik, rímképlete változó; pl. Petrarca, Shakespeare, Babits Mihály: A lírikus epilógja
89. **tájleíró költemény:** verstípus, egyrészt egy táj bemutatását tartalmazza, másrészt a költőnek a tájhoz fűződő érzéseit, a táj hatására keletkezett gondolatait mutatja be. Különleges fajtája a látomásos tájvers, amelyben

a táj és annak történései szimbolikus jelentéssel rendelkeznek, pl. Petőfi Sándor: Alföld, Ady Endre: A magyar Ugaron

90. **tárgyias líra:** olyan lírai alkotás, amelyben a költői én személytelen módon nyilvánul meg, érzéseit nem közvetlenül mondja el, pl. Babits Mihály: A lírikus epilógja
91. **testamentum:** a szó jelentése végrendelet; irodalmi műfajként olyan legtöbbször megrendült, de olykor szatirikus esztétikai minőségű szövegeket jelöl, amelyek a lírai én végakarátát tartalmazzák, pl. Villon: Nagy testamentum
92. **toposz:** „kép, öskép”, közismert irodalmi kép, írói fordulat, cselekményelem. Az irodalmi műalkotásokban gyakran visszatérő motívum, amely különböző korszakokban és különböző szerzők műveiben azonos jelentéssel bír. Például a lant a költészet toposza, az évszakszimbolikában a tavasz a fiatalság, az újjászületés, az ősz az öregedés, a halál motívuma
93. **tragédia:** drámai műfaj, amelynek uralkodó esztétikai minősége a tragikum, főszereplője valamilyen követendő értéket képvisel, aki a történet végén vagy meghal, vagy elbukik, pl. Shakespeare: Hamlet, Katona József: Bánk bán
94. **tragikomédia:** drámai műfaj, amelyben a tragikum és a komikum elemei keverednek

95. **utópia:** „seholsincs, nem létező hely”, irodalmi műfaj fantasztikus színezetű, megvalósíthatatlan társadalomelméleti elképzelés, egy elképzelt, az adott korban eszményinek látszó társadalmi berendezkedés bemutatása. Tükörként is szolgál: a jelen világot negatív színben tünteti fel: a fiktív világ jobb, mint a létező, pl. Voltaire Candide-jában Eldorádó.
- disztópia, negatív utópia vagy ellenutópia:** az elképzelt, jövőbeni világot rosszabbnak láttatja a létező világnál, ábrázolásmódja gyakran ironikus vagy szatirikus, pl. Swift: Gulliver utazásai, Madách Imre: Az ember tragédiája Falanszter színe, George Orwell 1984, A filmművészetben híres ellenutópiák, a 451° Fahrenheit (r.: François Truffaut, 1966), a 2001: Űrodüsszeia, Az éhezők viadala
96. **ütemhangsúlyos verselés:** (hangsúlyos, magyaros verselés) olyan verselési rendszer, amelynek ritmusát a hangsúlyos és hangsúlytalan szótagok szabályos váltakozása adja, pl. Petőfi népies versei
97. **vallomás:** „confessio” „bevallás, gyónás”, az önéletrajz sajátos fajtája, amelyben a szerző az életút külső eseményeinek rögzítését háttérbe szorítja lelki életének, törekvéseinek, világfelfogásának őszinte, elmélkedő jellegű feltárása, pl. Szent Ágoston: Vallomások
98. **váteszköltő/prófétaköltő:** „látnok, próféta”, a költészetben a prófétai szerepben fellépő költő megnevezése. A romantika korában alakult ki, a vátesz küldetéstudattal rendelkezik, népvezér, a közösséget, amelyhez maga is tartozik, kiválasztottként szólítja meg, prófétaként a helyes úton, egy igazságosabb világ felé vezeti a népét, pl. Berzsenyi Dániel: Magyarokhoz, Petőfi Sándor: A XIX. század költői

99. **verses regény:** a romantika műnemi határokat elmosó műfaja; regényszerű tárgyat dolgoz fel, egy kiüresedési folyamatot mutat be, de fontos szerephez jutnak benne a lírai elemek, a személyes érzelmeket megszólaltató reflexiók, a műfajt Byron teremtette meg, legismertebb verses regény Puskin Anyeginja
100. **zsoltár:** zenei kísérettel előadott vallásos tárgyú dal, verses imádság, himnusz. Az Ószövetségben található 150 zsoltár többségét Dávid király írta.